

В. Белоусов,

кандидат юридичних наук

МІЖНАРОДНИЙ РІВЕНЬ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Постановка питання. На сьогоднішній день діюча міжнародно-правова основа соціальної безпеки держав світу (включаючи також і сучасну Україну) суттєво впливає на національне законодавство (навіть тоді, коли менш демократичні та недостатньо правові, соціальні держави не визнають примату міжнародного права, а також не визнають важливості рішень Європейського суду з прав людини). Це пояснюється тим, що навіть ті держави, котрі у своєму розвитку не орієнтовані на парадигму людиноцентризму, проте потребують формування та збереження гарної репутації у міжнародних взаєминах, що безпосередньо позначається на їх економічному потенціалі в конкурентному глобалізованому світі, звертають увагу на ці міжнародні норми при розробці чи перегляді своїх нормативно-правових актів, що стосуються соціальної безпеки, забезпечуючи таким чином відповідність національної правової системи світовим стандартам. Внаслідок цього у державі формуються умови для виникнення інклюзивного суспільства, соціально безпечних умов буття людини, в яких вона здатна жити повноцінним соціальним життям, уникаючи ймовірності маргіналізації, що є явищем, котре шкодить соціальній безпеці держави. Також важливо звернути увагу на те, що міжнародно-правові норми та стандарти щодо соціальної безпеки держави є орієнтирами, на які орієнтовані суб'єкти громадянського суспільства в процесі боротьби за соціальну справедливість, зокрема, беручи участь

у правовому регулюванні соціальної безпеки держави. Отже, дослідження міжнародного рівня нормативно-правового забезпечення соціальної безпеки держави наразі є актуальним теоретичним і практичним питанням, а саме в триваючій науковій дискусії про перспективи удосконалення соціально-правового режиму соціальної безпеки сучасної України.

Аналіз наукової літератури та невирішені раніше питання.

Стан міжнародно-правового регулювання соціальної безпеки держави ще не був предметом окремого наукового дослідження, хоча міжнародно-правове забезпечення соціальної безпеки (захисту, забезпечення) вже розкривались багатьма вітчизняними науковцями, серед яких: , серед яких: О. С. Верба [1], В. В. Гладкий [2], Г. М. Грабовська [3], М. І. Іншин [4, с. 66–71], В. П. Мельник [5], В. І. Озель [6], В. Й. Пашинський [7], В. А. Рудик [8], Д. І. Сіроха [9], М. М. Шумило [10], А. А. Якименко [11] та ін. Наукові напрацювання цих та інших вчених є належним підґрунтям для формування актуальної наукової думки щодо міжнародно-правового регулювання соціальної безпеки держави.

Метою статті є з'ясування сучасного змісту міжнародно-правового регулювання соціальної безпеки держави. Для цього виконуються наступні завдання: 1) з'ясувати перелік міжнародно-правових актів у сфері прав людини загального та спеціального характеру, що сприяють формуванню базових умов для забезпечення

соціальної безпеки сучасної держави; 2) уточнити перелік основних міжнародно-правових актів, які визначають правовий статус осіб, котрі потребують забезпечення соціальної безпеки; 3) узагальнити результати дослідження.

Виклад основного матеріалу.

Спершу слід звернути увагу на те, що сучасні глобальні тенденції розвитку людської цивілізації змусили ряд правових, демократичних і соціальних країн, у тому числі й Україну, імплементувати положення актів міжнародного соціального права у свою національну правову систему задля забезпечення високого рівня соціальної безпеки держави. Справа у тому, що інтеграція положень міжнародного права у національне законодавство сприяє створенню сталого соціального середовища для повноцінного, соціально безпечного співжиття громадян держави, що є запорукою соціальної безпеки держави. При цьому слід мати на увазі, що виокремлений рівень нормативно-правового забезпечення соціальної безпеки держави складають наступні групи міжнародно-правових актів:

1) *міжнародно-правові акти у сфері прав людини загального та спеціального характеру, а саме:*

а) міжнародно-правові акти загального значення, положення яких містять загальні норми, які гарантують соціальну безпеку держави. Серед таких актів слід виокремити, по-перше, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 року, який має на меті проголосити, захистити (шляхом покладання на держави відповідні міжнародно-правові зобов'язання), а також забезпечити авторитетну інституційну підтримку економічних, соціальних і культурних прав людини. Важливість цього акту для соціальної безпеки держави аргументовано тим фактом, що він проголошує, серед іншого: право на працю, а також доступ до гідних умов праці (включаючи при цьому справедливу заробітну плату, обов'язковість забезпечення працюючих осіб безпечними та здо-

ровими умовами праці, неприпустимість обмеження свободи працівників створювати профспілки та вступати до них, брати участь в профспілковому житті); право не бути примушеним до праці; право на соціальне забезпечення, включаючи соціальне страхування, яке сприяє мінімізації негативних наслідків соціально небезпечних (ризикованих) обставин життя людини (безробіття, хвороба, інвалідність, старість і материнство); право на достатній рівень життя, включаючи доступ до достатнього харчування, одягу та житла; право на здоров'я, яке передбачає надання будь-якій людині доступу до закладів охорони здоров'я, товарів і послуг, а також основних факторів не погіршення здоров'я (чиста вода; перебування в умовах, що відповідають санітарним нормам); право на освіту, що охоплює доступ до початкової, середньої та вищої освіти, а також можливості професійної підготовки (перепідготовки) і навчання протягом усього життя людини.

По-друге, це Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року, який хоча й зосереджується насамперед на громадянських і політичних правах, однак містить ряд положень, які сприяють соціальній безпеці держави, а саме: заборона підневільної праці; право на рівність і неприпустимість дискримінації, що врешті забезпечує справедливе ставлення до всіх осіб, а також надає рівний доступ до соціальних послуг, допомог, пільг; право на життя та обов'язок держави вживати відповідних заходів для захисту і збереження життя будь-якої людини, що опосередковано стосується й обов'язку держави створювати умови соціально безпечного співжиття громадян, що є умовою реалізації громадянами життєво важливих соціальних прав і законних інтересів (зокрема, у медичній сфері, у сфері фармацевтичної, продовольчої безпеки тощо); право на захист від тортур і жорстокого, нелюдського або такого, що принижує людську гідність, поводження чи покарання, які можуть мати

наслідки для поводження з особами в установах і закладах системи забезпечення соціальної безпеки (наприклад, у закладах дошкільної освіти, будинках для літніх осіб, психіатричних лікарнях тощо).

По-третє, це Міжнародна конвенція Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 року, що є важливим міжнародно-правовим актом, спрямованим на ліквідацію расової дискримінації та сприяння взаєморозумінню між усіма расами, а отже обумовлює здорове, гармонійне співжиття населення держави. Серед положень цього конвенційного акту особливого значення набувають положення, що стосуються: зобов'язання держави заборонити та ліквідувати расову дискримінацію в усіх сферах суспільного життя, зокрема, й в соціальній сфері; право усіх людей, не залежно від їх раси, на рівне ставлення перед законом і на рівний доступ до державних послуг, включаючи також і соціальне забезпечення.

По-четверте, це Конвенція ООН про викорінення всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року, котра спрямовується на просування гендерної рівності та усунення дискримінації щодо жінок, зокрема, шляхом покладання не державу обов'язку: забезпечувати рівні права чоловіків і жінок, зокрема, у сфері соціального захисту, включаючи також гендерно нейтральний доступ до пільг, соціальних допомог і послуг; попереджати та усувати дискримінації жінок у сферах зайнятості, освіти та охорони здоров'я, які є сферами, тісно пов'язаними із забезпеченням соціальної безпеки держави.

По-п'яте, це Європейська соціальна хартія (переглянута) 1996 року, що в європейській частині світу вважається одним із найважливіших національних актів, які гарантують соціальну безпеку держави. Вказане є цілком логічним, адже переглянутою Хартією захищаються і просуваються соціальні та економічні права практично по всій Європі, а саме

в результаті гарантування: права на працю та на справедливі умови праці; права на соціальне забезпечення і соціальну допомогу, включаючи доступ до пільг і послуг, які покривають неочікувані ситуації (старість, хвороба, безробіття тощо); права на здоров'я, що передбачає надання належних медичних послуг і сприяння державній політиці охорони здоров'я; права на освіту та професійну підготовку (перепідготовку) протягом усього життя;

б) міжнародно-правові акти у сферах, відносини і процеси в яких стосуються соціальної безпеки держави. В якості прикладу можна назвати міжнародно-правові акти у сфері праці та зайнятості. Серед цих актів можна назвати, по-перше, Міжнародну конвенцію ООН про захист прав всіх трудящих-мігрантів і членів їх сімей 1990 року, що є міжнародним договором, спрямованим на захист вказаних верств населення, визнаючи особливі проблеми, з якими вони стикаються, в якості питань, що потребують вирішення. Цією Конвенцією ООН закріплюються, зокрема: право на рівність і недопустимість дискримінації при працевлаштуванні, нарахуванні і виплаті винагороді та в забезпеченні належними умовами праці, гарантуючи працівникам-мігрантам те, що вони повинні отримувати таке ж ставлення, що й інші працівники; право на соціальне забезпечення; право на стабільні трудові правовідносини; право на вступ до профспілок та участь у колективних переговорах; право на доступ до освіти, професійної підготовки та культурних послуг; право на доступ до медичних послуг (у тому числі до екстреної медичної допомоги) нарівні з громадянами держави та ін.

По-друге, це Конвенція Міжнародної організації праці (далі – МОП) 1958 року № 111, яка спрямована на усунення дискримінації у сфері праці та зайнятості, сприяння рівним можливостям і захист прав усіх працюючих осіб. Серед основних положень цього конвенційного акту МОП можемо назвати ті, які покладають на

державу різноманітні обов'язки, що за своїм змістом та ефектом сприяють соціальній безпеці працюючих осіб, а саме обов'язки: формувати та проводити політику, спрямовану на сприяння рівності можливостей і ставлення у сфері праці та зайнятості, з метою усунення будь-якої дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, статі, релігії, політичних переконань, національного походження, чи соціального походження; гарантувати, що норми національного законодавства узгоджуватимуться із принципом недискримінації у сфері праці та зайнятості; заохочувати рівність можливостей і ставлення в професійній орієнтації, професійному навчанні та послугах з працевлаштування, а також у доступі до роботи та професії, забезпечуючи всім особам можливість розвивати свої навички та займатися обраною професією; сприяти партнерству між представницькими організаціями роботодавців і працівників, а також іншими органами для сприяння реалізації принципів і політики зазначеної Конвенції;

2) *міжнародно-правові акти, що визначають правовий статус осіб, які потребують забезпечення соціальної безпеки.* Прикладом цьому можемо назвати міжнародно-правові акти, які регламентують ті чи інші аспекти правового статусу осіб з інвалідністю. По-перше, це Декларація про права осіб інвалідністю 1975 року, що встановлює ключові принципи забезпечення прав і соціального благополуччя осіб з інвалідністю. Серед основних положень цього міжнародно-правового акту можемо назвати ті, якими проголошено низку прав осіб з інвалідністю, а саме: права на рівне ставлення (у контексті осіб, які не мають інвалідності, а також осіб з різними видами, групами інвалідності) та недискримінацію в усіх аспектах життя, включаючи роботу, освіту та доступ до державних послуг; права повною мірою брати участь у соціальному, економічному та культурному житті з особливим акцентом на наданні можливостей для самозабезпечення та особистого розвитку.

Також в Декларації на державу покладається обов'язок: нести відповідальність за створення політики та програм, які сприяють реабілітації, навчанню і соціальній інтеграції осіб з інвалідністю; забезпечувати доступність громадських об'єктів, послуг і систем зв'язку для осіб з інвалідністю.

По-друге, Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю 2006 року, яка посилює та розширює принципи, викладені в зазначеній Декларації, забезпечуючи всеосяжну основу для прав осіб з інвалідністю, зокрема, гарантуючи: право на рівність і недискримінацію, включаючи право на розумне пристосування та інклюзивні умови у всіх сферах життя; право на соціальний захист і достатній рівень життя; право на працю і зайнятість нарівні з іншими працездатними особами; право на освіту, медичне обслуговування та реабілітаційні послуги, які є інклюзивними, доступними та адаптованими до індивідуальних потреб відповідних осіб з інвалідністю; право на участь у політичних, культурних і розважальних заходах, а також у процесах прийняття рішень, які впливають на життя осіб з інвалідністю.

По-третє, Конвенція МОП 1983 року № 159, що спрямована на сприяння професійній реабілітації та можливостям задоволення права на працю осіб з інвалідністю. Цим конвенційним актом на державу покладається обов'язки: розробляти і впроваджувати національну політику, спрямовану на професійну реабілітацію та збільшення можливостей зайнятості осіб з інвалідністю; сприяти професійній орієнтації осіб з інвалідністю, навчанню їх та наданню послуг з працевлаштування, які відповідають індивідуальним потребам і здібностям осіб з інвалідністю; залучати представницькі організації осіб з інвалідністю, роботодавців і працівників до розробки та реалізації політики професійної реабілітації та зайнятості осіб з інвалідністю; забезпечувати особам з інвалідністю можливість рівного доступу до професій-

ного навчання, служб зайнятості та можливостей на ринку праці.

Крім такої очевидної категорії населення, що потребують соціального захисту, як особи з інвалідністю, міжнародно-правовими актами також врегульовується статус і особливості соціального захисту працівників та окремих категорій працівників, зокрема, суддів. Додатково, як зазначає М. І. Іншин, слід мати на увазі, що «соціальні права також у тій чи іншій мірі встановлені у міжнародно-правових актах про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, про охорону озонового шару, про ядерну безпеку, про доступ до інформації тощо» [12, с. 109].

Висновки. Міжнародне нормативно-правове забезпечення соціальної безпеки після завершення II світової війни стало найважливішим аспектом глобального управління, що впливає на національну безпеку кожної держави на планеті (отже, і на їх соціальну безпеку). Насамперед у цьому контексті слід вести мову про загальні та спеціальні документи з прав людини. Ця група міжнародно-правових актів охоплює нормативно-правові акти, що мають як загальні соціально-правові, так і конкретні правові наслідки для формування у кожній соціальній, правовій та демократичній державі достатніх умов соціально безпечного буття кожної людини (груп людей) та населення держави у цілому. Критично аналізуючи різні договори з прав людини, які закладають основоположні принципи публічних зобов'язань щодо забезпечення соціальної безпеки людини (груп людей) та суспільства у цілому, можемо дійти закономірного висновку, що вони стосуються множини конкретних аспектів організації та підтримки функціонування соціально-правового режиму соціальної безпеки, основу якої становить саме забезпечення прав людини (як ключової соціальної цінності кожної сучасної держави). Другу групу розглядуваних актів складають ті, що забезпечують юридичну визначеність правового статусу соціально вразли-

вих верств населення. Таким чином, на міжнародно-правовому рівні визначається перелік осіб, їх особливості, а також загальні та спеціальні обов'язки держави (суспільства) щодо забезпечення соціальної захищеності цих груп соціально вразливих осіб, сприяючи таким чином формуванню та підтримці умов соціальної безпеки держави.

Стаття присвячена з'ясуванню актуального змісту міжнародно-правового регулювання соціальної безпеки держави на прикладі України. Встановлюється, що міжнародне нормативно-правове забезпечення соціальної безпеки після завершення II світової війни стало найважливішим аспектом глобального управління, що впливає на національну безпеку кожної держави на планеті (отже, і на їх соціальну безпеку). У рамках з'ясування сучасної структури міжнародно-правового регулювання соціальної безпеки держави необхідно насамперед виокремити загальні (зокрема, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародна конвенція ООН про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Конвенція ООН про викорінення всіх форм дискримінації щодо жінок, переглянута Європейська соціальна хартія) та спеціальні (наприклад, Міжнародну конвенцію ООН про захист прав всіх трудящих-мігрантів і членів їх сімей, Конвенція МОП 1958 року № 111) документи з прав людини. Ці нормативно-правові акти становлять нормативну основу для формування соціально безпечних умов функціонування держави. Критично аналізуючи різні договори з прав людини, які закладають основоположні принципи публічних зобов'язань щодо забезпечення соціальної безпеки людини (груп людей) та суспільства у цілому, автор доходить висновку, що означені документи стосуються множини

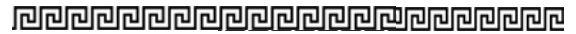
конкретних аспектів організації та підтримки функціонування соціально-правового режиму соціальної безпеки, основу якої становить саме забезпечення прав людини (як ключової соціальної цінності кожної сучасної держави). Другу групу актів міжнародного рівня нормативно-правового забезпечення соціальної безпеки держави складають ті документи, що забезпечують юридичну визначеність правового статусу соціально вразливих верств населення. До основних таких актів автор відносить Декларацію про права осіб інвалідністю, Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю, Конвенція МОП 1983 року № 159. У рамках другої групи актів на міжнародно-правовому рівні визначається перелік осіб, їх особливості, а також загальні та спеціальні обов'язки держави (суспільства) щодо забезпечення соціальної захищеності цих груп соціально вразливих осіб, сприяючи таким чином формуванню та підтримці умов соціальної безпеки держави.

Ключові слова: міжнародне соціальне право, міжнародно-правовий акт, міжнародно-правові акти, право прав людини, соціальна безпека, соціальна держава, соціальне право, соціальний захист.

Belousov V. The international level of regulatory and legal provision of social security of the state

The article focuses on elucidating the contemporary content of international legal regulation concerning state social security, exemplified through Ukraine. It is determined that, post-World War II, international legal and regulatory frameworks supporting social security have evolved into pivotal aspects of global governance. This evolution profoundly influences the national security of every state worldwide, thereby directly impacting their respective social security. In

delineating the contemporary structure of international legal regulation pertaining to the social security of states, it is imperative to first underscore both general (notably, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights, the UN International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, and the Revised European Social Charter) and specific human rights instruments (such as the UN International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families, and the ILO Convention 1958 No. 111). These legislative documents form the foundational regulatory basis for establishing socially secure conditions conducive to state functioning. Upon critically analyzing various human rights treaties that enshrine fundamental principles regarding public obligations to secure the social security of individuals (and groups) and society at large, the author concludes that these documents extensively address numerous specific aspects of organizing and sustaining the functioning of the socio-legal regime of social security. The cornerstone of this regime is the safeguarding of human rights, recognized as a key social value in every contemporary state. The second category of international legislative and regulatory documents underpinning the social security of a country includes those that establish legal clarity regarding the status of socially vulnerable groups. The author identifies key documents in this category, such as the Declaration of the Rights of Persons with Disabilities, the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, and the ILO Convention No. 159 of 1983. These documents, within this second group, delineate a list of individuals, their attributes, and the general and

specific responsibilities of the state (and society) in ensuring the social security of these vulnerable groups. This contributes at the international legal level to the development and preservation of conditions favorable to a state's social security.

Key words: human rights law, international legal act, international legal acts, international social law, social law, social protection, social security, social state.

Література

1. Верба О.С. Правове регулювання соціального захисту військовослужбовців в Україні. *Юридична наука*. 2012. № 1. С. 74–82.
2. Гладкий В.В. Орієнтири європейзації норм законодавства про соціальну безпеку. *Правове забезпечення соціальної безпеки в умовах євроінтеграційних процесів: матеріали III Міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16 листопада 2022 р.) / за ред. проф. М.І. Іншина, канд. юрид. наук М.Б. Мельник. Київ: КНУ ім. Т.Г. Шевченка, 2022. С. 94–97. DOI: 10.5281/zenodo.7483392.*
3. Грабовська Г.М., Токар С.В. Міжнародно-правові стандарти регулювання праці. *Право і суспільство*. 2015. № 4, Ч. 2. С. 76–80.
4. *Забезпечення соціальних прав у спорті: монографія / за заг. ред. академіка НАПрН України, д.ю.н., професора М.І. Іншина та д.ю.н. Я.Я. Мельника. Київ: Вид-во «Освіта України», 2021. 272 с.*
5. Мельник В.П. Міжнародно-правове регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю у сфері реабілітації та праці: теоретико-правовий підхід. При-

карпатський юридичний вісник. 2018. Вип. 1 (22). С. 63–67.

6. Озель В.І. Міжнародні стандарти соціального захисту та їх конституційні гарантії в Україні. *Dictum factum*. 2019. № 3 (5). С. 65–74.

7. Пашинський В.Й., Свистільник І.А. Правове регулювання соціального і правового захисту військовослужбовців в Україні. *Юридична наука*. 2013. № 6. С. 102–110.

8. Рудик В.А. Етапи розвитку міжнародно-правового регулювання соціального забезпечення. *Актуальні проблеми юридичної науки на шляху сучасної розбудови держави і суспільства: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 5-7 червня 2014 р.) / за ред.: В.С. Венедиктова, А.М. Куліша. Суми: СумДУ, 2014. С. 313–317.*

9. Сіроха Д.І. Роль нормотворчості міжнародних організацій у розвитку соціальної безпеки світу. *Правове забезпечення соціальної безпеки в умовах євроінтеграційних процесів: тези допов. учасн. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 20 жовтня 2017 р.) / за ред. проф. М.І. Іншина. Київ: Прінт-Сервіс, 2017. С. 35–37.*

10. Шумило М.М. Міжнародні стандарти в сфері соціального захисту. *Університетські наукові записки*. 2012. № 3. С. 243–249.

11. Якименко А.А. *Забезпечення та захист прав і свобод людей з інвалідністю: проблеми дотримання міжнародних стандартів. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2017. Вип. 14. С. 177–180.

12. Іншин М.І. *Забезпечення соціальних прав суддів як передумова їх соціальної безпеки. Юридична наука*. 2020. № 2 (104). С. 535–543. DOI: 10.32844/222-5374-2020-104-2.60.

